

Zitierhinweis

Wernisch, Martin : recension de : Martin Heckel, Martin Luthers Reformation und das Recht. Die Entwicklung der Theologie Luthers und ihre Auswirkung auf das Recht unter den Rahmenbedingungen der Reichsreform und der Territorialstaatsbildung im Kampf mit Rom und den „Schwärmern“, Tübingen : Mohr Siebeck, 2016, dans : Český časopis historický, 2021, 4, p. 863-866, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/75b6492ce52344e29906c6b5a0746401>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Martin HECKEL

Martin Luthers Reformation und das Recht. Die Entwicklung der Theologie Luthers und ihre Auswirkung auf das Recht unter den Rahmenbedingungen der Reichsreform und der Territorialstaatsbildung im Kampf mit Rom und den „Schwärmern“

(= Jus Ecclesiasticum: Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht, Bd. 114)

Tübingen, Mohr Siebeck 2016, XIV + 988 s., ISBN 978-3-16-154468-2.

Kaufmannovo rozsáhlé dílo zde již opustíme, byť rozhodně spíše jen jako „ochutnané“ než „vyčerpané“ – avšak z dílčích (a přitom podstatných) thematických okruhů, spadajících do rámce dějin luterské reformace, zahrneme ještě jeden, jemuž byla v souvislosti s jubileem věnována patřičně významná monografie. Právě v čas výročí totiž dozrál plod celoživotního badatelského úsilí Martina Heckela, emeritního profesora tradičního „obojího“, tj. veřejného (státního) i církevního práva na juristické fakultě university v Tübingen (kde byl Heckel zároveň kooptován i učitelským sborem theologické fakulty). Ba v případě tohoto na slovo vzatého odborníka lze hovořit bezmála o znalostech „dynasticky akumulovaných“, neboť ve svých speciálních zájmech do velké míry následoval svého otce Johannese Heckela, svého času ordináře právnických fakult v Bonnu a Mnichově (čestného doktora theologické fakulty v Berlíně).

Monumentální svazek, vydaný rok před vyvrcholením reformační dekády, má náročněv obsáhlý titul „Reformace Martina Luthera a právo“, ale dostojí mu bez velkých omezení – ačkoli nezvykle dlouhý, rozvádějící podtitul nabízí ohraničení pro přesnost (a je dobré vzít jej vážně v každém slově), když ohlašuje „Vývoj theologie Martina Luthera a její účinek na právo v rámcových podmínkách říšské reformy a utváření teritoriálního státu v zápasu s Římem a „blouznivci““.

S podobnou akurátností probírá kniha svou látku paragraf po paragrafu, od prologu až po epilog, z nichž oba zahrnují několik samostatných kapitol, stejně jako pět dílů mezi nimi. A všechny tyto kapitoly jsou dále členěny, podrobně, ale poměrně přehledně, za pomoci číslování i různé velikosti písmen, odlišující „these“ (s nimiž pracuje věcný rejstřík) od rozvádějících vysvětlení či příkladů (jak tomu bývá v učebnicích). Ve spojení s rozsahem díla sama tato struktura vcelku neklamně napovídá, že tentokrát lze bez přílišné nadsázky mluvit nikoli jen o shrnutí stavu

bádání, ale rovnou o čemsi na způsob vědomostní „sumy“ – jakkoliv autor sám hned na první straně předmluvy ohlašuje, že „příručkovitá úplnost“ nebyla jeho cílem, takže si dovolil střídat detailní analýsy s úspěšnějšími přehledy (s. V).

Čím nešetřil, jsou citáty z Lutherova díla jako hlavní pramenné základy. Ona sama ve své bohaté vrstevnatosti dostačí, aby komplex principiálních i konkrétních otázek vzájemného vztahování a propojení teologie a práva mohl být představen víceméně úplně, protože reformátor se jím opakovaně a vydatně obíral (vnímaje i jeho ambivalenci) z vlastního zájmu i vnějších popudů (dotazován o radu z různých stran, včetně aktivních politiků, takříkajíc vládních i opozičních).

I při ústředním významu rozboru Lutherova díla je však nutné zdůraznit, že Heckelova monografie se jím nevyčerpává. Stejně tak se opírá o rozsáhlé probádání dobových právních reálií – třebaže explicitní přítomnost této složky má v textu již úspornější ráz: k sekundární literatuře se tu odkazuje povšechně, prostřednictvím podrobného, podle kapitol členěného seznamu. Nicméně právě souběžným pohledem na reformátorův theologický vývoj i proměny v právním ustrojení společnosti míní autor podat důkaz, jak klíčového významu pro chod dějin reformace skutečně nabyla jakožto primárně náboženské úsilí s hluboce niternou dimensí. A to při plném uznání, že ve hře od počátku bylo ovlivňování vzájemné.

Reformace neměla pouze mohutné právní následky, ale také významné právní předpoklady: říšská reforma, o jedno pokolení předcházející Lutherovu odpustkovému sporu, zásadně přispěla k jeho výsledku, nakolik zabránila císaři nepohodlného „buřiče“ jednoduše zneškodnit, postavivši mu do cesty právní překážky, s nimiž se musel obtížně vyrovnávat – aby se nakonec dožil rozpadu tradičního právního rámce, přenášejícího se i přes hranice jeho říše. Za základní osu Heckelova výkladu lze tedy označit právě tuto interakci obou dimensí, jejich vzájemné prostupování a oboustranný vliv, který nově formoval život v církvi i ve „státě“.

V autorově přístupu můžeme shledat i další příklad, kdy výrazný badatel nachází právě v oblasti své vlastní specialisace nebo obzvláštního zájmu dokonce „nosný střed“ reformačních dějin, s podobnou tendencí, jako jsme viděli u historiků komunikace. Takové vzájemně si konkurující důrazy bude dobré spíše vzájemně konfrontovat, relativisovat a korigovat; těžko však popřít, že i spojovací vlákno, na které ukazuje Heckel, patří k těm nejzávažnějším, jež by v zájmu pochopení reformace jako živoucího systémového celku opravdu neměly zůstat stranou pozornosti. V právní oblasti byla reformace koneckonců průkazně – kodifikována.

Pro tvrzení, že právo posloužilo jako převodová „páka dění“ (3) společenské změny, uvedené do pohybu náboženským impulsem, podává kniha imponující množství dokladů. Jak autor na témž místě uvádí: „Osud evangelické i katolické konfese v 16. a 17. století nezávisel pouze na jejich náboženské energii a přesvědčovací moci, nýbrž také na síle a solidaritě církevních instancí a politických mocností, které je svými právními akty přejímaly anebo zavrhovaly, ochraňovaly anebo potíraly. Tak bylo duchovní dění vevázáno do juristických struktur a podléhalo mezím práva i hranicím jeho tvárné moci. Vývoj církevního i světského práva v 16. století sice byl – mnohem silněji, než dnes zhusta zůstává ve vědomí – výsledkem theologického zápolení ve vzepětí a zápasu víry, neboť právo vyvodilo závěr z nového zformování vyznání a bohoslužby i z přetvoření církve a světa, jež se v něm normativně zobjektivovaly a stabilisovaly. Ale tím také byl celkový duchovní i světský vývoj podstatně určen specifickým rázem a osobitou dynamikou práva“.

V následujících výkladech, řazených dílem chronologicky, dílem podle systematických hledisek, věnuje Heckel pozornost oběma směrům vzájemného ovlivňování – v reformační epoše samotné, ale i s výhledem přes následující věk až k současnosti, neboť je přesvědčen, že i do debaty o aktualitě reformačních impulsů mohou dějiny právního myšlení dodat velmi zřetelné argumenty, a to v její prospěch. Tyto podněty totiž neovlivnily pouze jednotlivosti, dnes jistě z velké části již obsoletní, ale i způsob, jak se uvažuje o právu jako takovém; jmenovitě pak o církevním. Proto se autor hned v předmluvě přiznal jako k jednomu ze záměrů svého díla, že chce „posílit vědomí kontinuity, která náš pluralistický duševní svět a právní řád spojuje s jejich historickými kořeny a do dneška je ovlivňuje i podmiňuje“ (s. V). V ní také, jak vyjádřil pro změnu v závěru spisu, vidí dobré odůvodnění, že v jubileích reformace je co slavit (srovnej s. 825). I pro tuto přítomnostní dimenzi se dovolává vlastní odborné kompetence, dobře doložené, neboť vedle historicky-právní erudice disponuje i bohatou zkušeností s právem platným dnes jakožto živým fenoménem.

I tato perspektiva je tedy v knize přítomná, jmenovitě v „Epilogu“ o „Důsledcích a odkazu“. Navíc však je celý svazek koncipován jako první část zamýšlené trilogie, která by dějiny o vztazích církevního a státního práva měla dovést k současnosti i přes další období, v rozměrech odpovídajících již předloženému textu. Což je opravdu smělý záměr, u autora ve chvíli vydání úvodního svazku bezmála devadesátiletého. Ovšem jeho úžasný výkon svědčí o vskutku mimořádně dobré pracovní kondici – a nadto byl dostatečně obezřetný, aby stávající dílo obstálo i jako samostatné a dovršené samo v sobě.

Na tom se shodli i jiní posuzovatelé, kteří obratem uznali, že ve své oblasti bude smět platit za titul standardní. Jednotlivé diskusní výhrady, jež se pochopitelně také směly ozvat, při tomto tónu celkového uznání vyzněly mírně, až okrajově. Od Heckelovy knihy si smí slibovat užitek víceméně každý, kdo se při vlastním vyrovnávání s dějinami reformace dotýká některých aspektů právního uspořádání – a výjimek, jež tak činit nepotřebují, mnoho nebude. Znalými pohledy z užitečně nevšedních úhlů smí posloužit dokonce i vůdčím odborníkům, kteří přednostně užívají jiných přístupů. A ty, kteří se necítí být příliš pokročilými, může povzbudit zjištění, že obsáhlý text je při náročnosti látky a snaze o přesný výraz vlastně také docela čtivý; v recenzích zaznívá, že až překvapivě.

Další celkové přehledy od individuálních autorů

Irene DINGEL

Reformation. Zentren – Akteure – Ereignisse

Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2016, 308 s., ISBN 978-3-7887-3032-1.

Geschichte der Reformation

(= Theologische Bibliothek, Bd. 5)

Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018, 306 s., ISBN 978-3-7887-3203-5.

Carlos M. N. EIRE

Reformations. The Early Modern World, 1450–1650

New Haven – London, Yale University Press 2016, xx + 893 s.,

ISBN 978-0-3002-4003-0.

Od jednotlivých složek reformačních dějin, byť tak obsáhlých a významných, že s nimi lze pracovat jako s páteřními, se však ještě vrátíme (jak ohlášeno výše) k pokusům uvést jedinou knihou do jejich celkového komplexu. K výše představeným dílům Volkera Leppina a Thomase Kaufmanna má poměrně blízko, avšak vlastní kvality vykazuje a vlastní místo si zachová práce Irene Dingelové, profesorky církevních dějin a dějin dogmatu na Gutenbergově universitě v Mohuči a zároveň již dlouholeté, agilní ředitelky oddělení pro náboženské dějiny Západu v mohučském Leibnizově Institutu evropských dějin (IEG). V prvním vydání kniha čtenáře dostihla ještě před blížícím se vyvrcholením reformační dekadý pod prostým a všeobjímavým názvem „Reformace“, i když podtitul nabídl alespoň